

SÒCRATES

Va néixer a Atenes i estava orgullós de pertànyer a la seva ciutat. En un època de gran inestabilitat política (guerres del Peloponès). En un moment indeterminat de la seva vida canvia el seu interès inicial per les teories sobre la natura, per l'interès per un coneixement de si mateix i de l'home en general, seguint l'oracle que la **Pítia de Delfos** pronuncia a instàncies del seu amic **Querofont**, que li havia fet una pregunta sobre el més savi dels homes.

Tal com feien els **sofistes** en la seva mateixa època, va formar un grup de deixebles i amics, entre els quals destaquen **Plató, Alcibiades, Xenofont, Antístenes, Critó, Aristip i Fedó**, entre altres. Després d'una vida entregada a interpel·lar els seus conciutadans, obeint la veu interior del seu **daimon**, i a instar-los, segons Plató, que fossin «millors i més savis», restablerta ja la democràcia atenesa, és portat a judici acusat d'*impietat (asebeia)*, de corruptor dels joves, i d'introduir nous déus, per **Ànitos**, en nom dels artesans i polítics, per **Melet**, en el dels poetes, i per **Licó** en el dels oradors. Condemnat a mort pel tribunal popular (enverinat amb cicuta) i després de rebutjar els plans de fugida que li ofereix Critó, mor a la presó d'Atenes, envoltat d'alguns dels seus amics i deixebles i manant decorosament a la seva dona Xantipa, que portava al seu fill petit en braços, que s'absentés.

Tenia una gran consciència crítica, denunciava la corrupció i la demagògia. Inculcava als joves la necessitat de pensar per si mateixos, sense deixar-se arrossegar passivament per les tradicions o les opinions de la majoria.

Condemnat a triar entre el desterrament o la mort, va triar la segona opció. Va demostrar amb això la seva fidelitat a les lleis de la seva ciutat.

Igual que els sofistes no tenia interès per la investigació de la naturalesa i sí valorava la importància del llenguatge i la discussió racional sobre ètica i política.

A diferència dels sofistes no cobrava per ensenyar, ensenyava en espais oberts a qui volgués, el diàleg filosòfic. El seu discurs no era un discurs magistral de veritats tancades, volia una conversa amb preguntes i respostes. Una indagació conjunta a la recerca de la veritat que cada un ha de descobrir per si mateix.

OBJECTIU FILOSOFIA SOCRÀTICA

El relativisme moral de la sofística havia provocat un desafiament a la obligatorietat de les lleis i els costums de la polis. (es pot estar en desacord, però si ningú compleix la llei esdevé el caos)

La crítica als valors tradicionals estava tenint efectes perversos: la diversitat d'opinions feia creure que totes valien igual. L'objectiu era saber exposar les pròpies idees per imposar-les als altres. Feia la sensació de que tot era permès.

Davant tot això Sòcrates volia ordenar la convivència i creia que això només és possible si es

definien un valors i lleis comunes. Era necessari acabar amb el relativisme i escepticisme dels sofistes, afirmant l'existència de valors universals i com els coneixem.

Ex: la discussió sobre si una llei és justa o injusta necessita d'una discussió i final definició de què és la justícia. (idea universal de justícia)

Si utilitzem la raó amb objectivitat arribarem a les mateixes definicions.

<https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=OD7kIEUAq1Y> Sòcrates.

<https://www.youtube.com/watch?v=x4EhF-HhdN4> Sofistes.

L'INTEL·LECTUALISME MORAL

El que proposa Sòcrates és no actuar cegament per instint o desig i sí actuar per saviesa seguint els manaments universals de la raó.

Aquesta proposta implica 1r accedir al coneixement del bé. Un cop tenim aquest coneixement el nostre impuls serà practicar-lo.

Qui pensa correctament obra correctament. No podem anar en contra de la nostra pròpia consciència. Aquesta identificació entre virtut i saber s'anomena intel·lectualisme moral.

L'EUDEMONISME

Per Sòcrates la virtut equival a la felicitat. La virtut s'aconsegueix amb la raó i el seu exercici produeix felicitat (eudaimonia).

Actuar d'acord amb la nostra pròpia consciència i afavorir la convivència en harmonia deduint conflictes genera felicitat.

Important destacar que aquesta ètica no suposa la submissió passiva a l'ordre social existent i sí reivindica l'autonomia moral de l'individu.

Algunes de les qüestions de fons de l'ètica socràtica són les següents:

Actuem per desig o per raó?

Realment tenim una idea clara de què és el bé?

Si tenim una idea clara de què és el bé el nostre impuls és practicar-lo?

EL MÈTODE SOCRÀTIC PER PENSAR - LA MAIÈUTICA

La **MAIÈUTICA** és un mètode. El concepte prové de **MAIEO, MAIEUSI** (infantar, **parir**, art de les llevadores –l'ofici de la mare de Sòcrates-). I què és el que cal parir? El coneixement que ja portem dins. Així, el **filòsof** serà qui (mitjançant el **dia-logos**) ajuda l'home a parir – treure a la llum – el coneixement que ja porta dins.

El **mètode maièutic** té tres fases:

- **1. IRONIA:** reconèixer la pròpia ignorància (*Jo només sé que no sé res...*). Situar tots els interlocutors en un pla d'igualtat. Apareix, per tant, el tema de la *docta ignorantia*.
- **2. DIÀLEG:** (o dialèctica) És *l'art de fer preguntes i respostes*. Dialogar és co-filosofar (filosofar en comú). És un **SIMPHILOSOPHEIN**. El diàleg comença sempre amb la pregunta *Ti estí...?* (Què és això?).
- **3. DEFINICIÓ UNIVERSAL** (o conclusió general): es tracta de l'**HOMOLOGIA (HOMOLOGOS)**. *Estem d'acord que X és...* S'arriba així a l'assoliment de coneixements universals i objectius (contra l'opinió dels **SOFISTES** que defensaven el relativisme i el subjectivisme dels conceptes).

La maièutica, doncs, consisteix a fer aflorar, com si es tractés d'un naixement -d'aquí en ve el nom-, la veritat concebuda com quelcom que és latent en la ment humana.

Per a Sòcrates, **viure sense pensar** és com intentar fer sabates o terrissa sense saber-ne la tècnica. A ningú li passa pel cap intentar fer unes sabates per intuïció, en canvi, ¿com és que admetem que una cosa molt més complexa, com és dirigir la pròpia vida, es pot fer sense reflexió? Segurament, perquè això de viure sembla menys complicat que fabricar una terrissa. És ben clar, però, que ens enganyem. En primer lloc, perquè les coses que qualifiquem d'òbvies i naturals, no solen ser-ho. I en segon lloc, perquè l'afer més delicat i important que té entre mans un ésser humà és decidir com viure la seva pròpia vida. No n'hi ha d'altre que l'iguali.

I. Pensa en una afirmació de sentit comú.

Aguantar ferm al camp de batalla és un acte de valentia.

Per ser honest cal tenir diners.

2. Imagina per un moment que, malgrat la seguretat de qui ho diu, l'afirmació fos falsa. Busca situacions o contextos en els quals aquesta afirmació pugui no ser veritat.

És possible ser valent i, no obstant això, retirar-se del camp de batalla? És possible mantenir-se ferm en la batalla i, no obstant això, no ser valent?

És possible ser ric i no ser honest? És possible ser pobre i ser honest?

3. Si es troba una sola excepció, la definició és falsa o, com a mínim, imprecisa.

És possible ser valent i retirar-se del camp de batalla.

És possible mantenir-se ferm en la batalla i, no obstant això, no ser valent.

És possible tenir diners i ser una mala persona.

És possible ser pobre i ser honest.

4. Es pot matisar l'afirmació inicial per tal que tingui en compte l'excepció.

Actuar amb valentia al camp de batalla tant pot implicar retirar-se com avançar.

La persona que té diners només pot ser qualificada d'honesta si els ha aconseguit d'una manera honesta, i aquella persona que no té diners perquè fer-los no hauria estat compatible amb l'honorabilitat, és una persona honesta.

5. Si es troben excepcions, el procés ha de continuar. La veritat, si és que l'ésser humà pot arribar a aconseguir-la, està en aquella afirmació que és impossible refutar. És trobant tot allò que una cosa no és, que s'arriba a entendre allò que és.

ELS SOFISTES

No són en realitat una escola filosòfica, sinó el fruit d'una necessitat política. La democràcia directa d'Atenes feia del tot necessari saber parlar bé en públic i, per això es necessitaven savis que es dediquin a ensenyar Retòrica i d'altres qüestions filosòfiques. Aquesta serà la tasca dels Sofistes, ensenyar Filosofia i Retòrica.

La sofística és, doncs, un moviment cultural amb diversos autors i constitueix una expressió de democràcia, en la mesura que la democràcia significa pluralisme de les opinions i llibertat d'expressió. Les seves tesis essencials es poden resumir de la següent manera:

FENOMENISME: L'aparença és l'única forma de ser real.

SUBJECTIVISME: L'home és l'únic criteri de veritat dels judicis.

ESCEPTICISME: No existeix veritat universal: Tot pot ser a la vegada veritable i fals

CONVENCIONALISME: La societat no és un fet natural sinó que és el resultat d'un pacte

POSITIVISME: Les lleis jurídiques i morals han estat dictades pels homes, no pels déus.

RELATIVISME: Les normes socials estan en funció de cada societat: de cada època i dels interessos de cada moment.

Alguns Sofistes:

Gòrgies

L'altre gran Sofista serà **Gòrgies** (483-380 a C) el qual mostrarà la seva gran habilitat retòrica intentant demostrar les següents afirmacions paradoxals:

1. Res no existeix. Si alguna cosa existeix, o bé no ha nascut mai (absurd) o ha passat del No-ésser a l'Ésser (impossible) Per tant, res no existeix.
2. Si alguna cosa existeix no la puc conèixer. Els meus sentits són completament limitats i no em permeten conèixer la realitat.
3. Si alguna cosa existeix i la puc conèixer no la puc explicar. El llenguatge és totalment simbòlic i no real, fet que impedeix totalment la plena comunicació.

S'ha afirmat que aquestes tesis de Gòrgies eren més aviat un mer exercici retòric pel qual volia demostrar que, mitjançant l'ús hàbil del llenguatge, és a dir, mitjançant la retòrica, es podien defensar fins i tot les tesis més absurdes. No obstant això, més aviat es creu que, encara que realment Gòrgies va voler posar en ridícul les tesis dels seguidors de l'escola d'Elea, va acabar abraçant un profund nihilisme i escepticisme. Per això, partint d'aquesta situació de crisi, es va bolcar en l'ensenyament de la retòrica, però sense voler ensenyar la virtut, sinó solament l'ús persuasiu del llenguatge. D'aquesta manera, va concebre el seu ensenyament com a transmissió d'un art de persuasió basat en una ètica de situació fortament relativista. Va destacar l'immens poder de la paraula, la màgia del *logos* que sedueix, persuadeix i transforma l'ànima, i la va comparar a l'acció dels fàrmacs sobre el cos. També el llenguatge pot sanar o emmalaltir una ànima. A més, va ser el primer a estudiar el llenguatge des d'una perspectiva estètica i va analitzar l'essència de la poesia. Concebia l'art com un engany, però un engany intel·ligent que ennobleix a qui el practica (perquè mostra la seva capacitat de fabulació i imaginació) i a qui es deixa enganyar (perquè mostra la intel·ligència de comprendre el missatge de l'artista). Aquestes reflexions sobre l'art van ser posteriorment recollides per Plató (que va destacar l'aspecte d'engany i d'*imitació* de l'art) i per Aristòtil (que va subratllar l'aspecte *purificador* o *catàrtic* de l'art). [font: Wikisofia]

Protàgores

Entre els Sofistes destacaran Protàgores (480-410 a C) el qual tindrà un pensament totalment relativista, així afirmarà: L'Home és la mesura de totes les coses.

Aquesta frase, però, és un relativisme menys extrem que el de Gòrgies de Leontins, car Protàgores afirma clarament com la virtut es pot assolir i la retòrica és un mitjà no per a negar-la sinó més aviat per a expressar-la.

Protàgores és conegut per haver fet, contemporàniament amb Sòcrates, una crítica de la religió grega d'Homer. En el seu llibre *Sobre els déus* afirma textualment:

Aquesta postura agnòstica li feu ésser condemnat per la justícia d'Atenes. Segons una versió, fou condemnat al desterrament i acceptà la condemna, tot i que, mentre marxava exiliat d'Atenes cap a Siracusa, morí accidentalment en un naufragi.

Sobre la postura ontològica (o sigui, de l'ésser) de Protàgores, no se'n tenen gaires exemples. Partint d'Heràclit, pensa que tot està regit per una influència permanent de partícules i que el moviment no és possible sense l'**existència de contraris**. És per això que veu l'oposició i

la contradicció com els veritables principis de la realitat, de manera que l'ésser efectivament real és aquell que es manifesta pels nostres sentits. És molt probable que, en aquest punt de la seva doctrina, Protàgores utilitzés arguments de Demòcrit i Heràclit, dels quals era deixeble o coneixedor de llurs doctrines.

Se li atribueix una cèlebre paradoxa que podria il·lustrar la tesi contemporània segons la qual alguns problemes són indecidibles. Es pot interpretar, però, que aquest coneixement és més escèptic i relativista que no pas nihilista. En tot cas, Protàgores, mantenint el seu relativisme, afirma que la virtut es pot aconseguir si es tenen els adequats coneixements de diferents tipus: enciclopèdics, retòrics, filosòfics, ontològics, etcètera. (Al contrari de Gòrgies, qui afirma que la retòrica i la saviesa en general no estan per aconseguir la virtut sinó com a arma per aconseguir “qualsevol meta”, sense especificar molt clarament si una utilització per a una mala finalitat es pot permetre, o no, a l'entès en retòrica i art del llenguatge).

Cal·licles

Cal·licles sostenia que la filosofia ha de ser estudiada, solament, per a la pròpia educació, raó per la qual recomana el seu estudi en l'edat juvenil, però la desaconsella en la maduresa, ja que impedeix als homes fer-se experts en els negocis. Però l'aspecte més rellevant del pensament de Cal·licles és l'absoluta oposició entre naturalesa i convenció (entre *physis* i *nomos*). Per a ell, la justícia, tal com és generalment entesa, és solament una mera convenció humana, fruit de la imposició dels més febles, és a dir, de la majoria. Les lleis i normes de conducta (els *nomoi*) són antinaturals. L'autèntica justícia és la que procedeix de les lleis de la naturalesa i, com podem veure al món animal, és la llei del més fort. Per això, per Cal·licles és just que el més fort domini al més feble. Això, que en la conducta entre els individus no és acceptat per la moral dels febles (que s'imposen solament pel seu nombre, perquè són la majoria), regeix en canvi en les relacions entre els Estats. L'home millor, el més fort, ha de regir-se solament pels seus propis plans i no ha de preocupar-se per les normes socials de la majoria. Es regeix només pel seu propi plaer (hedonisme), tendeix cap al predomini sobre els altres, menysprea l'autocontrol i la seva única regla és el seu propi talent. El plaer, acompanyat per la força, constitueix –segons Cal·licles– l'autèntica *areté* i condueix a la felicitat.

Comparativa Socrates i Sofistes

Els sofistes

- Cobraven per ensenyar.
- S'expressaven mitjançant monòlegs.
- Perseguien la raó afectiva.
- Eren escèptics i relativistes.
- Temes polítics.
- Ensenyaven per a triomfar en la vida.

Sòcrates

- Ensenyava gratuïtament.
- Utilitzava el diàleg.
- Perseguia el rigor racional.
- Ensenyava la veritat universal.
- Temes sobre la virtut.
- Aconsellava honestedat i honradesa moral.